

Др Марија Салма, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

ПРАВНА ПОМОЋ У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ*

Сажетак: *Институције правне помоћи у парничном поступку је класичан институцијски. Регулисана је процесним законима, билатералним уговорима као и конвенцијама. Правну помоћ судови пружају међусобно, како у земљи тако и у иностранству. Стога се говори о унутрашњој и међународној правној помоћи. Она се пружа тако што један суд предузима радње у парници која тече пред другим судом. Најчешће се правна помоћ изражи ради извођења доказа уколико се он не може извести од стране суда пред којим тече парница, али је предмет правне помоћи много шири. Она може бити нужна и целесходна. Целесходност правне помоћи се више узима за ангажовање домаће суда, који би требало да предузме одређену парничну радњу, а нужност њене примене се огледа у ситуацијама када се правна помоћ изражи од иностраног суда или државног органа. Примена правила о правној помоћи доприносе економичности парничног поступка, али представљају и одступање од начела непосредности.*

Кључне речи: *правна помоћ, парница, замолница.*

1. Уводне напомене

Правна помоћ о којој ће бити речи у раду се тиче оне коју један суд пружа у парници која тече пред другим судом. Судови пружају једни другима помоћ у свом раду, нарочито у поступку извођења и обезбеђења доказа, уколико се због нарочитог разлога доказ не може извести од стране територијално надлежног суда пред којим тече поступак. Њу треба разли-

* Рад је резултат истраживања на пројекту „Утицај европског и прецедентног права на развој грађанског материјалног и процесног права у Србији и Војводини“. Пројекат је финансиран од стране Покрајинског секретаријата за науку и технолошки развој.

чити од правне помоћи коју појединци или овлашћена удружења пружају грађанима ради помоћи у решавању њихових правних ствари. Та врста правне помоћи би требало за грађане да буде бесплатна. Она би требало и код нас да буде регулисана посебним законом. Међутим, до 2004-те године смо имали ситуацију, да су судови пружали правну помоћи грађанима ради заштите њихових права у стварима из судске надлежности, што би се могло подвести под неку врсту правне помоћи. Тако се на пример тужба могла дати и усмено на записник суда. Пуномоћ је такође могла бити дата на записник. Скоро деценију уназад, ради остваривања начела о решавању спорова у разумном року, готово ни једна радња странака у парници се не може предузети и усмено на записник. Тако да се више не може говорити о оваквом виду правне помоћи.

Правила о правној помоћи имплементирају у себи одредбе о надлежности судова. Њихова примена доприноси остваривању начела економичности и решавања спорова у разумном року али представљају и одступање од начела непосредности.

Правна помоћ може бити нужна али и целисходна. Она се може наметнути као нужна приликом предузимања процесних радњи од стране судова у земљи али се нужност њене примене више везује за иностранство јер домаћи судови не могу сами предузимати судске радње у иностранству. Целисходност је чешћи разлог правне помоћи коју пружају домаћи судови. Она доприноси економичности поступка, али и удаљавању од примене начела непосредности.

2. Основне поставке закона који регулишу правну помоћ

Правила о правној помоћи се примењују како у парничном тако и у ванпарничном и у извршном поступку. Стога је ова материја регулисана како ЗПП-ом¹ тако и другим процесним законима, некада изричито а некада на основу сходне примене правила ЗПП-а.² Правну помоћ регулише и Закон о уређењу судова.³

¹ В. чл.174-179. Закона о парничном поступку(ЗПП)РепубликеСрбије, Службени гласник РС бр.72. од 28. 09 2011., чл.179-184а Закона о парничном поступку Републике Хрватске, *Narodne novine* бр. 53/91, 91/92, 58/93,112/99,88/01,117/03,88/05, 02/07, 84/08, 123/08,57/011,148/011, 25/013., чл.172-176. Закона о парничном поступку Републике Црне Горе, *Službeni list Republike CG* бр. 22/04 од 02. 04 2004.,чл.146-150., Закона о парничном поступку Брчко Дистрикт БиХ, *Službeni glasnik Brčko Distrikt BiH*, бр.5/00, 1/01, 6/02, чл. 351. Закона о парничном поступку пред судом Босне и Херцеговине, Службени гласник БиХ бр.36/04,84/07,58/013., чл.414-418 Закона о парничном поступку Републике Српске, Службени гласник Републике Српске бр. 58/03, 85/03, 74/05.

² В. чл.10. Закона о извршењу и обезбеђењу Републике Србије, о сходној примени одредаба ЗПП-а Србије, Службени гласник РС. бр. 31. од 09.05 2011. , као и чл.30. Закона о

Скоро сви анализирани Закони о парничном поступку садрже одредбе које се односе како на пружање правне помоћи домаћим судовима тако и одредбе о указивању правне помоћи иностраним судовима. Једино ЗПП пред судом у БиХ изричито предвиђа да су судови у Босни и Херцеговини дужни да у парничном поступку пруже правну помоћ суду Босне и Херцеговине. Изостављене су одредбе о међународној правној помоћи. Исти ЗПП предвиђа да ако замољени суд није надлежан да обави радњу за коју је замољен, уступиће молбу надлежном суду, односно другом органу власти и о томе обавестити суд од кога је примио молбу, а ако му надлежни суд или орган власти није познат, вратиће молбу суду који ју је поднео.⁴

Закон о уређењу судова Републике Србије садржи одредбе о пружању правне помоћи како судовима тако и другим државним органима. Он предвиђа дужност судова да једни другима указују правну помоћ, али и дужност других државних органа и организација да судовима указују правну помоћ и достављају потребне податке. Када је реч о обрнутој ситуацији Закон предвиђа да судови **могу** другим државним органима да доставе списе и исправе, односно њихове копије, потребне за вођење поступка само када се тиме не омета судски поступак.⁵ Дужност пружања правне помоћи се посебно подвлачи када је реч о односима између судова, као и других државних органа према судовима. Обрнуто, у релацији суд- државни орган суд има право процене да ли ће пружити правну помоћ или неће. Своју пасивност судови могу правдати, ометањем судског поступка.

Предлог Закона о изменама и допунама Закона о уређењу судова поводом кога се води расправа у Скупштини Србије, предвиђа **промену назива** овог члана. Предлаже се да се уместо наслова „Правна помоћ“ у будуће говори о „Сарадњи судова и других органа“. Према предлогу, судови су дужни да једни другима пружају **правну помоћ и сарађују**, а други државни органи и организације су дужни да судовима достављају потребне податке. Судови нису дужни, они сами процењују да ли ће другим државним органима да доставе списе и исправе, односно њихове копије, потребне за вођење поступка, **у складу са посебним прописима**, само ако се тиме не омета судски поступак.⁶ Под сарадњом између судова и других орга-

ванпарничном поступку РСрбије, Службени гласник СРС, бр.25/82, 48/88, Службени гласник РС бр.46/95,18/05, 85/012,45/013.

³ В. чл.9. Закона о уређењу судова, Службени гласник РС, бр.116/2008., 104/2009,101/2010., као и. &37Jurisdictionsnorm-JN, Mayr/Broll, Zivilverfahrensrecht, Wien, 2007. стр.36.

⁴ В. чл.351. ЗПП-а Републике БиХ

⁵ В.чл.9. Закона о уређењу судова РСрбије.

⁶ В. на интернет адреси, <http://www.zakon.co.rs/predlog-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-uredenju-sudova>

на, према Предлогу, се подразумева како правна помоћ тако и сарадња (у ужем смислу). Правна помоћ и сарадња се везују само за односе између судова. Када су у питању односи између судова и других државних органа, на основу промене назива члана који регулише ову материју, могао би се извући закључак да они само „сарађују“. Будући да су судови **дужни** да једни другима пружају правну помоћ, они кроз остваривање те дужности потврђују и међусобну сарадњу, те нам се чини сувишним додавање новог појма- сарадња међу судовима.

Према Закону о вршењу правосуђа и надлежности судова Аустрије (& 37)⁷ судови су дужни да међусобно пружају унутрашњу правну помоћ. То се остварује путем замолнице за пружање правне помоћи. Ако је замолница предата ненадлежном суду, а ту радњу може да предузме надлежан суд, замолница ће се проследити надлежном суду. Ако је више судова надлежно за предузимање службене радње, њу ће предузети онај суд кога изабере суд који је упутио замолницу. При избору се имају применити одредбе о делегацији надлежности.

Претпостављамо, када је реч о примени одредаба о делегацији надлежности, да се пре свега мисли на остваривање целисходности при избору суда који би требало да предузме парничне радње. По осталим особинама институт правне помоћи и делегације месне надлежности се разликују. Сврхисходну делегацију одређује највиши суд одређене врсте, а избор између више надлежних судова за предузимање процесних радњи врши суд који је упутио замолницу. Када суд донесе решење о делегацији надлежности, престаје надлежност суда пред којим је поступак покренут а заснива се надлежност суда који је одређен од стране највишег суда одређене врсте. Код правне помоћи, суд који је упутио замолницу може само да застане са поступком док замољени суд не предузме у замолници означену радњу.

3. Надлежност суда за пружање правне помоћи

Судови су дужни да један другом пруже правну помоћ у парничном поступку.⁸ Будући да је пружање правне помоћи дужност суда, он не сме да одбије поступање по замолници ако је надлежан. Замољени суд није овлашћен да процењује оправданост захтева за пружањем правне помоћи.

Ако замољени суд није надлежан да предузме радњу за коју је замољен уступиће замолницу надлежном суду, односно другом државном органу, ако му је он познат и о томе ће обавестити суд од кога је примио за-

⁷ В. & 37 Jurisdictionsnorm-JN, Mayr/Broll, Zivilverfahrensrecht, Wien, 2007. стр.36.

⁸ В. чл.174. ст.1. ЗПП-а РСрбије, чл.351. став 1. ЗПП-а БиХ, чл.414. став 1. ЗПП-а Републике Српске, чл. 172. став 1. ЗПП-а Р ЦГ

молницу. Ако му надлежни суд, односно државни орган није познат вратиће замолницу.⁹ Будући да се у грађанским судским поступцима замолница упућује суду, на њему је да процени да ли би за поступање по замолници био надлежан суд или неки државни орган. За случај да суд, односно државни орган коме је уступљена замолница сматра да је належан суд који му је уступио замолницу, или неки други суд, поставља се питање да ли има места примени правила о сукобу надлежности? Ни један од анализираних закона у оквиру материје о правној помоћи не предвиђа такву ситуацију. Теоријски, не можемо искључити сукоб надлежности. Ако би до сукоба надлежности дошло између судова предмет би требало доставити суду који је надлежан за решавање сукоба надлежности, сходно одредбама ЗПП-а.¹⁰ Сукоб надлежности између судова и других државних органа и организација би решавао Уставни суд.¹¹

Ако је више судова стварно надлежно за пружање правне помоћи, замолница се може поднети било ком од тих судова.¹²

Надлежни суд за пружање правне помоћи је основни суд. Он пружа грађанима како унутрашњу, тако и међународну правну помоћ.¹³ Суд предузима радње у поступку на свом подручју. Ако постоји опасност због одлагања, суд ће да предузима поједине радње и на подручју суседног суда и о томе ће да обавести суд на чијем подручју је предузета радња.¹⁴ Када је пак реч о саставу суда, судија појединац спроводи поступак и доноси одлуке у предметима правне помоћи.¹⁵

4. Предмет правне помоћи

Најчешће се радње правне помоћи састоје у извођењу доказа. Суд може да затражи од другог суда списе неке друге парнице или од надлежног органа може захтевати податке о странкама којима суд не располаже. Тако на пример, ако су испуњени услови за доношење пресуде због изостанка и због пропуштања а суд не располаже подацима о идентификационом броју туженог, суд ће прибавити тај податак по службеној дужности од Министарства финансија и Пореске управе. На исти начин ће поступити када су испуњени услови за доношење одлуке за изрицање новчане казне за физичка или прав-

⁹ В. чл.174. ст.2. ЗПП-а РСрбије.

¹⁰ В. чл. 21 и 22. ЗПП-а РСрбије

¹¹ В. чл. 167. став 2. тачка 1. Устава Републике Србије, Службени гласник РС бр.98/2006.

¹² В. чл. 174. став 3. ЗПП-а РСрбије.

¹³ В.чл.22. став 4. Закона о уређењу судова РСрбије.

¹⁴ В.чл.24.ЗПП-а РСрбије.

¹⁵ В. чл.36. став 3. ЗПП-а РСрбије.

на лица. Министар финансија и Пореска управа су дужни да у року од осам дана по захтеву суда доставе податке о личном идентификационом броју.¹⁶ Пример правне помоћи (који за разлику од претходног није садржан у тексту о правној помоћи) коју пружају други органи представља ситуација када странка којој је суд наложио да допуни поднесак навођењем тачне адресе противне странке којој писмено треба да се достави није у могућности да сама сазна адресу и о томе поднесе суду доказе, суд ће од надлежног органа да прибави потребне податке.¹⁷ Надлежни орган полиције је дужан да на захтев суда помогне приликом обављања послова достављања.¹⁸

Најчешћи примери правне помоћи између судова се односе на извођење доказа. Суд може да одлучи да се одређени докази изведу пред замољеним судом. Записник о изведеним доказима пред замољеним судом прочитаће се на главној расправи. Замољница за извођење доказа садржи податке из предмета. Суд ће посебно да назначи о којим околностима треба да се води рачуна приликом извођења доказа. О рочишту за извођење доказа обавестиће се странке. Замољени суд приликом извођења доказа има сва овлашћења која има суд када се докази изводе на главној расправи. Против решења суда којим се извођење доказа поверава замољеном суду није дозвољена посебна жалба.¹⁹

Од доказних средстава чије извођење се поверава замољеном суду, најчешћи је увиђај. Предмет увиђаја се у таквим случајевима налази на територији месно ненадлежног суда. Истина, нова законска решења, ради остваривања начела непосредности дозвољавају судовима да увиђај сниме у целини или делимично тонским или оптичким уређајима. Радње снимања ће предузети замољени суд ако се ради о предмету увиђаја који се не налази на територији суда који одлучује о тужбеном захтеву.

Када је реч о сведоцима као доказном средству путем замолнице би се могло тражити извођење доказа саслушањем сведока ако због болести или тешких телесних мана не могу да се одазову позиву суда ако је њихово пребивалиште ван територије поступајућег суда. Саслушавање сведока путем замолнице је ређе од када је ЗПП-ом предвиђено да сведок своју изјаву може да да у писаном облику оверену од суда или лица које врши јавна овлашћења. Такође, он може да се саслуша путем конференцијске везе, коришћењем уређаја за тонско или оптичко снимање.²⁰

Саслушање странака би такође могло да се обави преко замољеног суда ако тужилац нема пребивалиште или боравиште на територији суда

¹⁶ В. чл.184а ЗПП-а РХрватске.

¹⁷ В. чл.143. став 2. ЗПП-а РСрбије.

¹⁸ В. чл.128. став 4.ЗПП-а РСрбије.

¹⁹ В. чл.233. став 2-6. ЗПП-а РСрбије.

²⁰ В.чл.253. став 2., као и чл.245. став 2-6. ЗПП-а РСрбије.

пред којим се води поступак, а постоје оправдани разлози који спречавају странку да се непосредно на рочишту саслуша. То не важи и за тужену странку јер се општа месна надлежност одређује према пребивалишту туженог. Ако би се поступајући суд определио за саслушање странака путем конференцијске везе, коришћењем уређаја за тонско или оптичко снимање не би било потребе за ангажовањем другог суда путем замолнице. Но, не може се сасвим искључити могућност ангажовања другог суда ради извођења доказа саслушањем странака. Закључак изводимо на основу одредаба о обезбеђењу доказа, када постоји опасност да неки доказ неће моћи да се изведе или ће његово извођење бити отежано, суд може да изведе доказ саслушањем странака. То је могуће смо када је већ покренута парница.²¹

Предмет правне помоћи се не може тицати преузимања целог поступка. Расправа се мора одржати пред судом пред којим је и заснована.

Предмет правне помоћи се може односити и на достављање писмена. Суд може тражити списе једног предмета од замољеног суда.

Достављање писмена физичким и правним лицима у земљи се врши на начин предвиђен ЗПП-ом. Ту нема потребе за правном помоћи. То стога што се достављање не врши само у суду већ и преко поште као и преко лица регистрованог за послове достављања.²²

5. Замолница ради пружања правне помоћи

Замолница за пружање правне помоћи је писани облик радње којом се парнични суд обраћа другом суду или органу ради предузимање радње која је наведена у њој. Из одредаба о доказивању пред замољеним судом налазимо податке о томе шта је неопходно да садржи замолница. Сходном применом правила о поднесцима, изводимо закључак да би замолница требало да садржи и: означање суда који упућује замолницу, суда коме се замолница упућује, податке о странкама и њиховим пуномоћницима, ознаку списка са описом случаја поводом кога се тражи правна помоћ, опис радње правне помоћи, потпис судије који тражи правну помоћ.

Обзиром да замолницу упућује суд, не би требало да поднесак има недостатака.

6. Језик на коме опште судови у поступку правне помоћи

Општење између судова, израз који користи законодавац, се остварује на језику који је у службеној употреби у суду. Ово правило важи незави-

²¹ В.чл.284.став 2. ЗПП-а РСрбије.

²² В.чл. 128 став1. ЗПП-а РСрбије.

сно од тога да ли се тражи правна помоћ или не. Како се ове одредбе налазе у оквиру материје о правној помоћи, она се односи и на њу.²³

Ако је писмено састављено на језику националне мањине, а упућује се суду у коме језик те националне мањине није у службеној употреби, уз судско писмено на језику националне мањине приложиће се превод тог писмена на српски језик.²⁴

Ни један други анализирани ЗПП не садржи у оквиру материје о правној помоћи одредбе о језику на коме судови опште. О језику у парничном поступку и код нас постоје посебне одредбе. Оне се налазе међу општим одредбама, као и у оквиру посебне главе која носи наслов: “Језик у поступку”.²⁵

7. Међународна правна помоћ

Међународна правна помоћ спада у групу нужних правних помоћи. То стога што државе могу вршити правосудну функцију само на сопственој територији. За предузимање процесних радњи у иностранству судови морају затражити међународну правну помоћ.

Међународна правна помоћ обухвата поступање по замолници страних судова, примање и давање обавештења о узајамности, признање и извршење страних судских и арбитражних одлука у грађанским стварима, поступање у предметима међународне отмице деце, обавештење о прописима у грађанским стварима, давање мишљења правосудним органима у вези са важењем и применом међународних уговора.

Поступак пружања правне помоћи регулисан је билатералним споразумима, Хашком конвенцијом о грађанском судском поступку из 1954. године, Хашком конвенцијом о приступу судовима из 1980. године. Ова материја је регулисана и одредбама ЗПП-а.

ЗПП садржи правила о указивању правне помоћи страним судовима од стране домаћих, као и обрнуто, о упућивању замолнице домаћих судова страним, ради добијања правне помоћи.

ЗПП предвиђа да ће судови указивати правну помоћ страним судовима у случајевима предвиђеним законом, међународним уговором, опште прихваћеним правилима међународног права, као и ако постоји узајамност у указивању правне помоћи. У случају сумње о постојању узајамности, обавештење даје министарство надлежно за послове правосуђа.²⁶

²³ В. чл.175. став1. ЗПП-а РСрбије.

²⁴ В. чл.175. став 2. ЗПП-а РСрбије.

²⁵ В. чл.6 и чл.95-97. ЗПП-а РСрбије.

²⁶ В. чл.176. став1. ЗПП-а РСрбије. У осталим анализираним законима у случају сумње о постојању узајамности објашњење даје министарство правде.

Наш закон не садржи одредбу о ускраћивању правне помоћи иностраном суду ако се тражи извршење радње која је противна јавном поретку наше државе. Остали закони садрже ту одредбу. Они предвиђају да се у таквом случају суд надлежан за пружање правне помоћи обраћа Врховном суду ради давања коначне одлуке.²⁷ Међутим, билатерални уговори о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима чији је потписник Србија, предвиђају могућност одбијања правне помоћи ако суд сматра да би удовољавање замолници угрозило њен суверенитет или безбедност, или би било у супротности са основним начелима њеног правног поретка.²⁸

И за правну помоћ по тражењу страног суда важи правило из ЗПП-а да ако замолници суд себе не сматра надлежним, уступиће замолницу надлежном суду или другом државном органу и о томе ће обавестити суд од кога је примио замолницу, а ако му надлежни суд или орган није познат, вратиће замолницу. Ако у једном месту постоји више судова стварно надлежних за пружање правне помоћи, замолница може да се поднесе било ком од тих судова.²⁹ Ове одредбе се примењују једнако како на унутрашњу тако и на међународну правну помоћ.

Послове међународне правне помоћи врше основни судови у складу са Законом о уређењу судова, о чему је било речи поводом унутрашње правне помоћи.

Судови пружају правну помоћ страним судовима на начин прописан у домаћем закону. Радња која је предмет замолнице страног суда може да се предузме и на начин који захтева страни суд, ако такав поступак није противан јавном поретку Републике Србије.³⁰

Уговори које је закључила наша земља о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, детаљније регулишу пружање правне помоћи. Они под „грађанским стварима“ подразумевају и привредне као и породичне ствари.

Захтев за међународну правну помоћ иностраним судовима и органима подноси се излазном замолницом за међународну правну помоћ у грађанским стварима. Замолница се упућује страним судовима, органима и међународним организацијама.

Замолница за пружање правне помоћи обухвата достављање судских и вансудских аката, размену обавештења о прописима, извођење појединих процесних радњи, саслушање странака, сведока, вештака, узимање на-

²⁷ В. чл. 181. став 2 ЗРР-а РХрватске, чл. 415 став 2. ЗПП-а РСрпске, чл. 173. став 2. ЗРР-а РСРГ, чл. 147 став 2. тачка 2. ЗРР Брчко Дистрикт ВН

²⁸ В. на интернет адреси http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/propisi/ugo.

²⁹ В. чл. 176. став 2. ЗПП-а РСрбије.

³⁰ В. чл. 177. ЗПП-а РСрбије.

следничке изјаве. Прибављање информације о страном праву, о постојању узајамности.

Ако законом, међународним уговором и општеприхваћеним правилима међународног права није другачије предвиђено, судови ће да узимају у поступак замолнице страних судова за пружање правне помоћи, само ако су достављене дипломатским путем и ако су замолница и прилози састављени на српском језику или ако је приложен оверени превод.³¹

Ако међународним уговором није другачије предвиђено, замолнице домаћих судова за правну помоћ достављају се страним судовима дипломатским путем. Замолнице и прилози морају да буду састављени на језику замољене државе или уз њих мора да буде приложен њихов оверени превод.³²

Форма замолнице надлежног суда зависи од тога да ли се упућује у земље бивше СФРЈ или остале државе.

Скоро све земље бивше СФРЈ су закључиле уговор о правној помоћи.³³ Тако је закључен уговор између *СРЈ и Републике Хрватске о њравној њомоћи у ѓрађанским и кривичним стварима* од 15. септембра 1997.³⁴ године. Априла 2011-те је донет предлог Закона о потврђивању уговора између Републике Србије и Републике Словеније о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима али до данас није потписан уговор.³⁵ Пружање правне помоћи са овим државама се врши, односно, предвиђа се да ће се вршити преко министарства надлежног за послове правосуђа. Уз допис министарству правосуђа, доставља се и замолница насловљена „надлежном органу замољене државе“ у којој треба извршити достављање.

Уговор између Србије и Црне Горе и Босне и Херцеговине о њравној њомоћи у ѓрађанским и кривичним стварима је закључен 24. Фебруара 2005.³⁶ 26-тог фебруара 2010 је закључен уговор о изменама и допунама уговора између Републике Србије и Босне и Херцеговине. Правна помоћ се пружа преко министарства надлежног за послове правосуђа уз замолницу насловљену на надлежни орган БиХ. За узимање наследничке изјаве или за достављање позива за оставинску расправу надлежни судови могу непосредно да комуницирају.

³¹ В. чл.178. ЗПП-а РСрбије.

³² В. чл. 179. ЗПП-а РСрбије.

³³ В. на интернет адреси <http://www.mpravde.gov.rs/tekst/812/uzajamnost-php>

³⁴ В. Закон о потврђивању уговора између Савезне републике Југославије и Републике Хрватске о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, Сл. лист СРЈ, МУ бр. 1/1998.

³⁵ В. на интернет адреси www.parlament.gov.rs/upload/archire/feiles/

³⁶ В. Закон о ратификацији уговора између Републике Србије и Црне Горе и Босне и Херцеговине, Сл. лист СЦГ МУ бр. 6/2005., као и Сл. гласник Републике Србије МУ 13/2010.

Уговор између Републике Србије и Црне Горе о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима закључен је 29-тог маја 2009.³⁷ године. Као и уговор између Републике Србије и Македоније о правној помоћи³⁸. Они се односе на достављање одређених аката, докумената и обавештења, као и на извођење процесних радњи (саслушање странака, сведока, узимање наследничке изјаве). Судови и надлежни органи комуницирају непосредно. Замолницу упућује суд-суду, директно.

Када се правна помоћ пружа *осијалим државама* прави се разлика да ли се замолница односи на *домаће* држављане који се налазе у иностранству или на *сйране*. У првом случају правна помоћ се врши дипломатско конзуларном путем. Замолницу треба насловити на дипломатско конзуларно представништво Републике Србије у држави у којој треба извршити достављање. Правна помоћ за *сйрана физичка и йравна лица у иносйрансйву* се врши преко министарства правде ако постоји билатерални уговор. Уз допис, доставља се и замолница насловљена на надлежни орган државе у којој треба извршити достављање.

ЗПП Србије регулише питање достављања које треба извршити физичким или правним лицима у иностранству или страним држављанима који уживају имунитет. Достављање ће се извршити дипломатским путем, ако у међународном уговору или закону није другачије предвиђено.³⁹ Ако достављање писмена треба да се изврши држављанима Републике Србије у иностранству, достављање може да се изврши преко надлежног конзуларног представника или дипломатског представника Републике Србије који врши конзуларне послове у страни држави или преко правног лица међународно регистрованог за обављање послова достављања.⁴⁰

Ако Република Србија није закључила билатерални уговор достављање се врши на основу *Хашких конвенција* уколико им је односна држава приступила или их је ратификовала. Хашка конвенција о *досйављању судских и вансудских аката у грађанским и йрговачким сйварима* из 1965., Хашка конвенција о извођењу доказа у иностранству у грађанским и трговачким стварима из 1970. Хашка конвенција о грађанском поступку из 1954-те године има малу примену јер је већина земаља приступила претходно наведеним Хашким конвенцијама.

³⁷ В. Закон о потврђивању уговора између Црне Горе и Републике Србије о правној помоћи у грађанским и кривичним стварима, Сл. лист Црне Горе МУ 4/2009., као и Сл. гласник Републике Србије МУ бр. 1/2010.

³⁸ В. Сл. гласник Републике Србије, МУ бр. 5/2012.

³⁹ В. чл. 133. став 1. ЗПП-а РСрбије.

⁴⁰ В. чл. 133. став 2. ЗПП-а РСрбије.

Уговором о пружању правне помоћи предвиђају се **опште одредбе** о пружању правне помоћи. Те одредбе прокламују једнаку правну заштиту у поступцима пред правосудним органима друге државе уговорнице како за домаће тако и за стране држављане. Уговором се прецизира обим правне помоћи, обавештење о прописима, садржина замолнице, језик на коме се саставља замолница, прописи по којима се пружа правна помоћ, одбијање правне помоћи, трошкови правне помоћи.

Питање трошкова насталих предузимањем радњи правне помоћи у грађанским стварима је регулисано уговором. Решења се разликују. Неки уговори предвиђају да се од тужиоца или умешача страног држављана не може тражити полагање предујма за обезбеђење парничних трошкова само зато што је страни држављанин. Предујам за таксе и трошкове поступка које сноси странка може се захтевати од држављанина друге државе уговорнице под истим условима и у истом обиму као и од сопствених држављана.

Неким уговорима се предвиђа ослобађање од плаћања судских такси и трошкова као и право на бесплатну правну помоћ под истим условима и у истом обиму који важе за домаће држављане. Уверење о имовном стању на основу које се признају олакшице издаје надлежни орган оне државе уговорнице на чијој територији молилац има пребивалиште или боравиште.

Неки уговори предвиђају да свака држава уговорница сноси трошкове правне помоћи који су настали на њеној територији. Државе уговорнице неће захтевати накнаду трошкова за извршене радње по замолници, осим награде за извршено вештачење и друге трошкове поводом вештачења. Вештачење се може условити претходним полагањем предујма код замољеног суда. Сведоку и вештаку који се одазове позиву суда државе молиље признаје се накнада путних трошкова и трошкова боравка сагласно прописима државе молиље.⁴¹

Јавне исправе издате од надлежних органа једне државе уговорнице имају пред органима друге државе уговорнице исту доказну снагу као и домаће јавне исправе.

Надлежни орган држава уговорница достављаће један другом исправе о личном статусу држављана друге државе.

Држављани једне државе уговорнице могу на територији друге државе уговорнице стицати имовинска права на основу законског или тестаменталног наслеђивања под истим условима као и држављани те државе уговорнице. Такође, могу изјавом последње воље располагати имовином која се налази на територији друге државе.

⁴¹ В. чл.13. Уговора о правној помоћи између Републике Србије и Црне Горе.

Закључак

Институт правне помоћи је незаобилазан. Судови у свом раду наилазе на препреке које могу кроз правну помоћ других судова или органа да превазиђу. Она је нужна када неку процесну радњу треба предузети у иностранству.

Најчешћи примери унутрашње правне помоћи се односе на извођење доказа од стране замољеног суда. Правила нашег ЗПП-а у целини, а самим тим и у делу о доказним средствима настоје да се поступак убрза и да се обезбеди остваривање начела непосредности. Начин на који је уређена материја о доказним средствима, чини се, смањује потребу за правном помоћи другог суда. Међутим, са друге стране ЗПП управо у оквиру материје о доказивању(пошто је то био најчешћи вид правне помоћи), детаљније регулише питање извођења доказа од стране замољеног суда.

*Marija Salma, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Mutual Legal Assistance in Civil Proceedings

Abstract: *The principle of mutual legal assistance is a traditional one. It is governed by law, bilateral treaties as well as international conventions. Legal assistance is mutually offered by the courts, domestically and abroad. Therefore, we speak of domestic and international legal assistance. The legal assistance is provided in such a manner that a court undertakes actions in civil proceedings that are ongoing before another court. The most common form of legal assistance is to hear evidence in a situation when such evidence cannot be presented before the court conducting the civil proceedings. However the scope of the mutual legal assistance is much wider. It can be both necessary and expedient. The expediency of the legal assistance is more closely related to a situation when a domestic court is engaged to undertake a certain action in civil proceedings, while the expediency is the most evident when the legal assistance is requested by a foreign court or state organ. Application of the rules on the regulation of mutual legal assistance makes for more efficient civil proceedings, however it represents a deviation from the principle of direct, or immediate examination of evidence by the court conducting the proceedings.*

Key words: *mutual legal assistance, civil proceedings, letter of request*